

УДК 338.43 : 633.8

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ В УКРАЇНІ

Ю.А. Никитюк

кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник

Інститут агроекології і природокористування НААН

Обґрунтовано теоретико-методичні засади удосконалення системи управління виробництвом лікарської рослинної сировини в Україні. Запропоновано структурно-логічну схему функціонування системи управління виробництвом лікарської рослинної сировини на основі врахування повноважень міністерств і відомств, які здійснюють координацію роботи в галузі, а також напрямів їх взаємодії з організаціями цієї системи.

Ключові слова: лікарські рослини, сировина, управління, виробництво, система, сільське господарство.

.....

Сучасний стан ринку лікарської рослинної сировини в умовах євроінтеграції потребує змін в організації виробництва на всіх рівнях управління, що є основою для активного формування нового типу економічних відносин між суб'єктами господарювання та організації нових механізмів сталого розвитку аграрного та фармацевтичного секторів економіки. Лікарське рослинництво є первинним і основним елементом виробництва фітопрепаратів з лікарської рослинної сировини. Забезпечення високих і стійких темпів розвитку лікарського рослинництва, досягнення стратегічних цілей розвитку галузі залежать не тільки від обґрунтованості і адекватності аграрної політики, а й від удосконалення методів управління виробництвом лікарської рослинної сировини. Тому вдосконалення системи управління її виробництвом є однією з умов підвищення ефективності цієї галузі, що є вирішальним чинником його конкурентоспроможності.

Обґрунтування необхідності розвитку виробництва лікарських рослин в Україні розвивали у своїх працях такі вчені, як О. Березін, О. Губаньов, Т. Мірзоева, В. Рак, Б. Семак, А. Швець та ін. Безпосередньо проблемами розвитку й підвищення ефективності аграрного виробництва та удосконалення його управління у різний час займалися відомі вітчизняні вчені-економісти В.Г. Андрійчук, П.І. Гайдуцький, М.Ф. Кропивко, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та ін. Поряд з тим у межах специфічного лікарського рослинництва як галузі аграрної економіки цим питанням не було надано належної уваги.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад удосконалення системи управління виробництвом лікарської рослинної сировини в Україні.

Лікарські рослини використовують у натуральному та переробленому вигляді — як лікарську сировину. Лікарською сировиною є лікарські рослини загалом або їх частини. Для потреб науки й медицини заготовляють сировину, різновиди якої налічують близько 95 видів, з них широко використовують близько 50 видів [1].

Ринок лікарських рослин регулюється чинним українським законодавством, у т. ч.: законами України «Про лікарські засоби», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», Податковим кодексом України тощо. Основними об'єктами ринку є підприємства, що займаються заготівлею дикоростучої лікарської рослинної сировини, її промисловим культивуванням, переробкою і реалізацією.

Крім того, в Україні діє «належна практика культивування та збирання вихідної сировини рослинного походження» (GACP) лікарських рослин, що є однією із належних практик GxP, яка формує систему забезпечення якості фармацевтичного виробництва та відповідає чинному законодавству України. Принципи GACP рекомендовано як для сільськогосподарського виробництва лікарських рослин, так і для їх збору в природі. Ця настанова містить докладні вимоги та рекомендації у специфічній галузі діяльності — культивуванні та збиранні вихідної сировини рослинного походження.

Варто зауважити, що внаслідок виробничої діяльності з культивування лікарських рослин, крім отримання товарної сировини, проявляються зовнішні (неринкові) ефекти, які створюють додаткові переваги в рамках багатofункціонального сільськогосподарського виробництва. Наприклад, на стику соціальної та екологічної складових багатofункціональності зберігається біорізноманіття (за раціональної системи заготовки дикорослих рослин), що під-

вищує культурно-освітній рівень сільського населення, а розвиток туризму стимулює охорону природних пам'яток, звичаїв, фольклору. Лікарські рослини стали невід'ємним елементом антропогенного ландшафту, і їх культивування задовольняє естетичні потреби населення, а також надає можливість розв'язувати екологічні проблеми, зумовлені збереженням запасів лікарських рослин у їх природному середовищі зростання, тобто знижує навантаження на дикорослі види, запаси яких обмежені.

Загалом, розвиток лікарського рослинництва дає змогу формувати сировинний компонент для виробництва натуральних, екологічно чистих та ефективних лікарських препаратів. Поряд із тим таке сільськогосподарське виробництво надасть можливість знизити необхідність надлишкової експлуатації дикорослих запасів лікарських рослин [3, с. 75]. У перспективі потрібно буде лише збільшувати кількість видів, придатних для вирощування на полях, і раціонально використовувати ті дикорослі рослини, які за своїми екологічними характеристиками не можуть бути введені в сівозміни.

Суттєвою є роль лікарського рослинництва як відтворювальної діяльності, що дає змогу знизити експлуатаційне навантаження з відновлюваних природних ресурсів і підтримує екологічну рівновагу. Слід наголосити, що через збільшення попиту на лікарські рослини на світовому ринку [2] вітчизняні екологічні служби серйозно стурбовані безсистемною заготівельною діяльністю в гонитві за швидким прибутком. Найбільшою загрози зникнення завдано тим видам лікарських рослин, які зарекомендували себе як дуже дієвий лікарський засіб.

Зауважимо, що для відтворення і функціонування лікарського рослинництва, насамперед, необхідно прийняти низку нормативно-правових актів, на основі яких мають бути визначені напрями розвитку лікарської галузі в Україні. Тобто багато в чому перспективи розвитку вітчизняного виробництва лікарських рослин обумовлено спроможністю й інтересом держави у створенні умов для підвищення інвестиційної привабливості цього виду бізнесу як для виробників, так і для фінансових структур.

На рис. 1. схематично наведено систему управління виробництвом лікарської рослинної сировини, з відображенням повноважень міністерств і відомств, які здійснюють координацію роботи в галузі, а також напрямів їх взаємодії з організаціями цієї системи.

Слід підкреслити, що вітчизняним товаровиробникам лікарської рослинної сировини необхідна державна підтримка низки державних установ України, а саме: Міністерства аграрної політики та продовольства, Міністерства

охорони здоров'я, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства екології та природних ресурсів. Органи виконавчої влади визначають основні напрями розвитку ринку лікарської рослинної сировини на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Так, до повноважень уряду країни з метою розвитку галузі лікарського рослинництва варто віднести:

- здійснення єдиної державної політики у сфері забезпечення населення, різних видів економічної діяльності країни лікарськими засобами на основі рослинної сировини;

- розроблення і здійснення стратегії, концепції, державної цільової програми розвитку лікарського рослинництва з використанням вітчизняної сировини, державних програм щодо раціонального використання земель, підвищення родючості ґрунтів, охорони земельних ресурсів у комплексі з іншими природоохоронними заходами;

- забезпечення прав землевласників, землекористувачів та орендарів, зайнятих в аграрному секторі агропромислового лікарського комплексу країни;

- контроль якості, ефективності і безпеки нових та існуючих лікарських засобів з рослинної сировини, здійснення контролю над ціноутворенням у сфері виробництва лікарської рослинної сировини, а також атестація і сертифікація спеціалістів, зайнятих у відповідній сфері обігу;

- розроблення і вжиття заходів зі стимулювання виробництва та вирощування перспективних лікарських рослин;

- удосконалення податкового законодавства для організацій-виробників лікарської рослинної сировини;

- формування нових вимог до митного оформлення лікарської рослинної сировини, що надходить з-за кордону, для стимулювання імпортозаміщення в цій сфері;

- регулювання цін для організацій, що працюють у сфері виробництва лікарської рослинної сировини на енергоносії;

- викуп земель для державних потреб з метою розширення сировинної зони галузі.

Повноваження органів виконавчої влади в цій сфері повинні передбачати: розроблення та здійснення на основі прийнятих урядом стратегії, концепції та державної цільової програми регіональних програм розвитку лікарського рослинництва; розроблення та виконання регіональних програм щодо раціонального використання земель, підвищення родючості ґрунтів, охорони земельних ресурсів у комплексі з іншими природоохоронними заходами, затвердженими відповідними органами законодав-

Рис. 1. Структурно-логічна схема функціонування системи управління виробництвом лікарської рослинної сировини

Джерело: сформовано автором на основі [2; 5].

чої влади; організацію землеустрою, ведення Державного земельного кадастру, моніторингу земель, організацію державного нагляду за використанням та охороною земель; експертизу екологічної та санітарно-епідеміологічної безпеки виробництва лікарських засобів; ліцензування (відповідно до чинного законодавства) діяльності з виробництва лікарських препаратів, контролю за дотриманням ліцензійних вимог і умов; створення для організацій, які виробляють лікарську рослинну сировину, сприятливого інвестиційного клімату; співфінансування закупівель лікарських засобів на основі рослинної сировини.

Тобто від держави залежить розроблення нормативних правових документів: концепції, стратегії розвитку лікарського рослинництва;

Державної цільової програми розвитку сировинної бази та переробки лікарських рослин на 2016–2020 рр.; розроблення системи нормативних правових документів, стимулюючих інвестування у створення і розвиток спеціалізованих організацій з повним циклом виробництва лікарської рослинної сировини — культивування, переробка, пакування тощо.

ВИСНОВКИ

Функціонування лікарського рослинництва як агропромислового комплексу неможливе без створення міцної сировинної бази — сільськогосподарських організацій, які виробляють лікарську рослинну сировину. Перспективи розвитку цих підприємств обумовлено не лише ефективністю їх роботи, а й спромож-

ністю та інтересом держави у створенні умов для підвищення інвестиційної привабливості цього виду бізнесу як для виробників, так і для фінансових структур, шляхом застосування комплексу заходів з регулювання та управління виробництвом лікарської рослинної сировини.

Отже, за основу концепції організації ефективної системи управління виробництвом лікарської рослинної сировини необхідно взяти теорію управління земельними ресурсами в частині цільових установок та ієрархічної структури управління, зокрема, повноважень міністерств і відомств, які здійснюють координацію роботи в галузі, а також напрямів їх взаємодії з організаціями цієї системи через розроблення нормативно-правової документації, концепцій, стратегій розвитку лікарського рослинництва, державних цільових програм розвитку сировинної бази лікарських рослин та їх переробки тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лікарські рослини, їх поширення та застосування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.likarski-travi.ks.ua>
2. Ключевская Е. Выращивание лекарственных растений может стать прибыльным бизнесом: [Электронный ресурс] / Е. Ключевская. — Режим доступа: <http://www.rg.ru>.
3. Семак Б.Б. Вітчизняний ринок лікарської рослинної сировини: проблеми і вирішення / Б.Б. Семак, М.Ю. Барна, Л.І. Демкевич // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.1. — С. 264–268.
4. Черкашина Е.В. Экономика и организация рационального использования и охраны земель в эфиромасличной и лекарственной отрасли: [монография] / Е.В. Черкашина. — М.: ГУЗ, 2013. — 284 с.
5. Губанов О. Актуальні проблеми лікарського рослинництва України: [Електронний ресурс] / О. Губанов, В. Рак // Пропозиція. — Режим доступа: <http://www.propozitsiya.com>
6. Мірзоева Т.В. Особливості вітчизняного ринку лікарських рослин в умовах сьогодення / Т.В. Мірзоева // Інноваційна економіка. — 2013. — № 6. — С. 209–212.
7. Швець А.С. Економічні засади становлення ринку лікарської рослинної сировини в Україні / А.С. Швець // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2012. — № 2. — С. 52–58. — (Серія «Фінанси і кредит»).

УДК 338.439.2 : 330.3

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНО СЕРТИФІКОВАНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

О.В. Чайкін
аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

Розглянуто сучасні теоретичні засади формування системи екологічно сертифікованого сільськогосподарського виробництва. Досліджено взаємозв'язок екологічно сертифікованого виробництва та сталого розвитку. Розроблено дерево гештальту екологічно сертифікованого виробництва. Практично застосовано діаграму Ісікави з позиції екологічно сертифікованого сільськогосподарського виробництва. Проаналізовано сучасні тенденції щодо динаміки кількості вітчизняних екологічно сертифікованих виробництв.

Ключові слова: екологічна сертифікація, сертифікація виробництва, система екологічної сертифікації, сталий розвиток.

Необхідною умовою розбудови і ефективного функціонування сталого розвитку держави, забезпечення високої якості життя та екологічної безпеки населення є формування і запровадження системи екологічно сертифікованого виробництва. Щороку все більше виробників у світі усвідомлює цінність та конкурентні переваги екологічної свідомості та від-

повідальності. Ведення екологічно відповідального господарювання безпосередньо пов'язано з реалізацією концепції сталого розвитку. За сучасних умов глобалізації світової економіки, які зумовили уніфікацію та універсалізацію екологічних вимог до сільськогосподарського виробництва, системи екологічно сертифікованого виробництва активно використовуються